

С. І. ВЛАСЕНКО*

**УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ АРХІВІСТІВ
У XII МІЖНАРОДНІЙ НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ АРХІВІВ
КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ ІЗ ЦИКЛУ
“COLLOQUIA JERZY SKOWRONEK DEDICATA”**

4–5 жовтня 2012 р. у м. Варшава (Польща) відбувалася XII Міжнародна наукова конференція архівів країн Центральної та Східної Європи із циклу “Colloquia Jerzy Skowronek dedicata” на тему “Документи комуністичних спецслужб”. Організаторами конференції виступили Генеральна дирекція державних архівів та Інститут національної пам’яті Республіки Польща. У конференції взяли участь понад 70 осіб із 12 країн, у тому числі й з України.

Слід зазначити, що українські архівісти не вперше беруть участь у подібних конференціях. У своїх виступах, які опубліковані в збірках матеріалів конференцій, вони порушують важливі й актуальні питання архівної справи, діляться досвідом практичної роботи тощо. Зокрема, в V конференції на тему “Використання архівних матеріалів з точки зору закону та практики країн Центральної та Східної Європи” (1999 р.) Україну представляли О. Бажан та Б. Іваненко з доповіддю “Доступ до документів колишніх компартійних архівів (на прикладі Центрального державного архіву громадських об’єднань України)”, В. Гика – “Відповіді на звернення фізичних осіб та установ у діяльності Державного архіву Волинської області” та Г. Папакін – “Доступ до історичних документів з науковою та генеалогічною метою: юридичні аспекти та досвід України”; в VII конференції на тему “Архіви в новому столітті. Стратегічні питання автоматизації архівів” (2001 р.): Г. Боряк – “Інформатизація архівної справи в Україні: досвід, проблеми і перспективи”, І. Матяш – “Сучасні проблеми підготовки кадрів для архівних установ України”, А. Сукало – “Архівна галузь України як складова інформаційного суспільства”; у VIII конференції на тему “Архіви в інформаційному суспільстві” (2002 р.): Г. Боряк – “Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів”, Н. Маковська – “Моделі та імідж професійної архівної освіти в Україні”, І. Матяш – “Проблеми катастроф та гуманістична функція архівів у сучасному світі”; в X конференції на тему “Архіви серед установ пам’яті” (2004 р.): Ю. Кулініч – “Практика отримання та опрацю-

* *Власенко Світлана Іванівна* – кандидат історичних наук, начальник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву громадських об’єднань України.

Відкриття XII Міжнародної наукової конференції із циклу “Colloquia Jerzy Skowronek dedicata”. Зліва направо: президент Інституту національної пам’яті Республіки Польща Лукаш Камінські, заступник генерального директора державних архівів Польщі Анджей Бернат і генеральний директор державних архівів Польщі Владислав Стемпняк. Варшава, Генеральна дирекція державних архівів, 4 жовтня 2012 р.

вання фондів установ та особових фондів у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України” та І. Матяш – “Документи Національного архівного фонду України в бібліотеках і проблеми їх використання”; в XI конференції на тему “Архіви та нетрадиційні носії інформації” (2005 р.): Н. Топішко з доповіддю “Деякі питання правового та організаційного забезпечення збереженості фото-, фоно- і аудіовізуальної спадщини в Україні”.

На XII конференції Україну репрезентували представники трьох архівних установ: Центрального державного архіву громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України) – начальник відділу використання інформації документів С. Власенко; Галузевого державного архіву Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ) – начальник С. Ляковська; Державного архіву Івано-Франківської області – директор І. Гриник.

Учасники нинішньої конференції 3 жовтня 2012 р. відвідали Інститут національної пам’яті, де ознайомилися із структурою Інституту, документами, що зберігаються в його архівосховищах, та роботою із забезпечення збереженості й обліку цих документів; розробкою науково-довідкового апарату, зокрема електронних пошукових систем; видавничою діяльністю, роботою із організації доступу до документів,

Учасники XII Міжнародної наукової конференції із циклу “Colloquia Jerzy Skowronek dedicata”. Варшава, Генеральна дирекція державних архівів, 4 жовтня 2012 р.

специфікою їх використання дослідниками та безпосередніми фігурантами чи їх родичами та ін. Особливо цінною з практичної точки зору була інформація про діяльність щодо відновлення згасаючих чи пошкоджених текстів документів, розпізнавання заштрихованих фрагментів тощо. Співробітники Інституту продемонстрували весь процес створення фондів користування документами у вигляді цифрових копій, починаючи від ремонтно-реставраційних робіт і закінчуючи організацією збереженості оцифрованого матеріалу. Велика увага в Інституті приділяється створенню сучасних електронних пошукових баз даних, на чому неодноразово наголошувалося під час екскурсії. Заслугове на увагу й видавнича діяльність, результатами якої є сотні документальних збірок і наукових праць з історії Польщі періоду Другої світової війни та повоєнних часів.

XII Міжнародну конференцію 4 жовтня відкрив у приміщенні Генеральної дирекції державних архівів Республіки Польща генеральний директор, професор В. Стемпняк. У своєму виступі він повідомив про результати роботи ЮНЕСКО на користь доступу до архівних матеріалів спецслужб репресивних режимів. У перший день роботи конференції з доповідями виступили представники Польщі, Литви, Естонії, Німеччини, Чехії, Словаччини, Іспанії та Португалії. Вони порушували питання щодо становища архівів колишніх репресивних установ у державних архівних системах їхніх країн. Зокрема, д-р Анджей Бернат, заступник генерального директора державних архівів Польщі, виступив

Під час роботи 3-ї сесії XII Міжнародної наукової конференції із циклу
“Colloquia Jerzy Skowronek dedicata”.

Зліва направо: начальник відділу використання інформації документів
ЦДАГО України Світлана Власенко, начальник Галузевого державного архіву
СБ України Світлана Ляковська, голова сесії Сильвестре Лачерда.

Варшава, Просвітницький центр Інституту національної пам'яті,
5 жовтня 2012 р.

із доповіддю на тему “Що нас об'єднує і що роз'єднує? Архіви репресивних органів періоду комуністичного режиму в системі державних архівів Польщі”. Д-р Рамоюс Крауеліс (Литва) ознайомив присутніх із досвідом роботи литовських архівістів у галузі передачі та організації доступу до документів органів держбезпеки колишнього Радянського Союзу. Питання правового регулювання та доступу до архівних документів радянських спецслужб в Естонії розкрив представник Національного архіву Мееліс Сауеаук. Фахівці-архівісти з Німеччини Керстін Ріссе та д-р Хенніг Пал повідомили про фонди Федерального архіву періоду існування НДР. Представники Архіву служби безпеки Чеської Республіки Лубомир Аугустін і Павел Куглер зупинилися на питаннях правових основ ведення документації, створеної комуністичними службами безпеки, та умовах зберігання і використання її в сучасній Чехії, поділилися досвідом науково-технічного опрацювання цих документів.

Наступного дня на конференції з доповідями у Просвітницькому центрі Інституту національної пам'яті виступили репрезентанти Польщі, Латвії, України та Чехії. Вони обговорювали проблеми доступу до документів колишніх репресивних органів і практичного використання їх інформації. Більшість виступаючих глибоко аналізували чинну в їх-

ніх країнах правову базу роботи державних архівних установ. Безперечно, цінною була інформація архівістів-практиків стосовно процедури забезпечення доступу до таких документів, особливостей їх використання як із соціальною так і з науковою метою. Гостро ставилося питання про захист даних персонального характеру, що містяться в архівних документах.

Так, представники Інституту національної пам'яті Республіки Польща проінформували присутніх про еволюцію принципів доступності документів комуністичних органів безпеки в Польщі (д-р Рафал Лескевич); реальну користь та загрозу при використанні документів спецслужб (проф. Анджей Пачковські); можливості та умови використання архівних матеріалів історичною наукою та допоміжними історичними дисциплінами (д-р Францішек Домбровські). Архівісти з Латвії – Гатіс Карлсонс і Айнарс Бамбальс – ознайомили з правовими та інституційними питаннями доступу до документів колишніх спецслужб в їхній країні.

Представники нашої держави, відповідно до заздалегідь заявлених тем, ознайомили присутніх із характером документів колишніх репресивних органів УРСР, що зберігаються в державних архівних установах України, а також із роботою архівів, виходячи зі специфіки цих документів. Зокрема, директор Державного архіву Івано-Франківської області Ігор Гриник у своєму виступі поділився досвідом роботи архіву щодо використання документів, створених радянськими репресивними органами. Говорячи про склад і зміст цих документів, він навів цікаві статистичні дані, зокрема, щодо кількості репресованих громадян області в розрізі: національність, соціальний стан, стаття звинувачення, міра покарання. Також наголосив на одному із важливих напрямів роботи державних архівів – надання інформації громадянам для забезпечення їх соціальних прав та відновлення соціальної справедливості; сприяння науковому вивченню цих документів для написання об'єктивної історії нашої держави.

Начальник ГДА СБУ Світлана Лясковська торкнулася такої складної і цікавої проблеми, як розсекречення архівних документів радянських органів безпеки та надання громадянам доступу до них. Вона акцентувала увагу також на діяльності архіву щодо створення за його документами електронних пошукових баз даних, їх практичного використання як співробітниками архіву, так і громадянами, роботи зі створення цифрових копій документів тощо.

Запропонована ЦДАГО України до уваги учасників конференції тема “Документи колишніх репресивних органів УРСР у фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України: надходження, забезпечення збереженості, використання” була підготовлена директором архіву, кандидатом історичних наук Володимиром Ло-

зицьким та начальником відділу використання інформації документів, кандидат історичних наук Світланою Власенко. Дана тема обрана не випадково, оскільки у ЦДАГО України зберігається великий комплекс матеріалів архівно-слідчих справ громадян м. Києва та Київської області, репресованих органами ДПУ-НКВС- КДБ у 1920–1950-ті роки. Ці справи у свій час були передані з архіву Служби безпеки України (на виконання Указу Президії Верховної Ради України “Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки” від 9 вересня 1991 р.). Вони склали окремий фонд № 263 – “Колекція позасудових справ реабілітованих”, який налічує понад 34 тис. справ. Крім того, саме на базі ЦДАГО України упродовж багатьох років проводилася величезна науково-методична робота щодо розробки порядку користування цими специфічними документами. Нині в практичній роботі із забезпечення збереженості та організації використання документів архівно-слідчих справ в ЦДАГО України вироблено чіткий механізм, який дозволяє дотримуватися норм чинного законодавства, задовольняти потреби держави та суспільства в ретроспективній інформації.

Основною метою заявленої теми виступу було на прикладі ЦДАГО України ознайомити учасників конференції, колег-архівістів країн Центральної та Східної Європи з проблемами передачі до державних архівних установ документів колишніх радянських репресивних органів, забезпечення їх збереженості та всебічного використання. Зокрема, розкрито процес отримання документів ЦДАГО України від СБУ; їх науково-технічне опрацювання в архіві та забезпечення обліку і збереженості; створення науково-довідкового апарату (картотека, електронна пошукова система та електронна база даних). Значну увагу приділено питанням використання документів архівно-слідчих справ, зокрема проаналізовано чинну законодавчу базу; поінформовано про впровадження порядку користування даними документами; наведено приклади їх практичного використання (забезпечення соціально-правових потреб громадян та ведення науково-дослідної роботи).

Позитивним моментом конференції було те, що її учасники ділилися власним досвідом, активно обговорювали практичні питання роботи архівних установ, які зберігають документи колишніх репресивних органів. Зокрема, неабиякий інтерес викликали питання щодо процедури доступу до таких документів науковців, журналістів, громадськості, а також самих репресованих громадян чи їх родичів; стосовно захисту персональних даних, які містяться в цих документах; щодо можливості створення єдиних пошукових баз даних на пострадянському просторі та ін. Виступи українських архівістів викликали великий інтерес учасників, про що засвідчили їх запитання до доповідачів.

На завершення роботи було прийнято резолюцію XII Міжнародної наукової конференції архівів країн Центральної та Східної Європи із циклу “Colloquia Jerzy Skowronek dedicata” на тему “Документи комуністичних спецслужб”. Учасники конференції визнали велику роль створених спецслужбами документів у “процесі демократизації життя багатьох суспільств, а також у компенсації завданої репресивними органами моральної та матеріальної шкоди”. А тому ці документи заслуговують на “глибоке і всебічне дослідження”, оскільки документи спецслужб колишніх репресивних органів висвітлюють події життя держав та народів, які перебували під владою авторитарних режимів; їх подальше вивчення дозволить краще зрозуміти характер цих режимів, що сприятиме зміцненню демократичних позицій влади та суспільства; вони є інтегральною частиною національних архівних фондів; вони повинні розглядатися аналогічно всім іншим документам; їх комплектування та науково-технічне опрацювання необхідно здійснювати з дотриманням архівних принципів та правил; правові норми, що визначають основи та обсяг їх використання, мають удосконалюватися таким чином, щоб гарантувати до них широкий доступ, що особливо важливо для наукових досліджень. І насамкінець, учасники конференції, визнаючи значення тісного спілкування та співпраці архівістів, прийняли рішення продовжувати організацію чергових конференцій із циклу “Colloquia Jerzy Skowronek dedicata”. Зокрема, запропонували наступну зустріч у 2013 р. присвятити роботі архівів із електронними документами та питанню представлення архівних матеріалів у мережі Інтернет.